Jussi Koiranen, Aseistakieltäytyjäliitto ry
29.10.2021

Aseistakieltäytyjäliiton lausunto valtioneuvoston puolustusselonteosta

Aseistakieltäytyjäliitto kiittää mahdollisuudesta lausua koskien valtioneuvoston puolustusselontekoa. Liitto tarkastelee lausunnossaan selontekoa toisaalta useiden asevelvollisuuden piirissä olevien ryhmien, kuten siviilipalvelusvelvollisten, totaalikieltäytyjien ja asevelvollisuuspalveluksesta vapautettujen etujärjestönä, toisaalta yleisemmin turvallisuus- ja rauhanpolitiikan alan nuorisojärjestönä.

Puolustusselonteon lähtökohdat

Valtioneuvoston puolustusselonteko perustuu ajatukseen, että Suomen turvallisuusympäristö on jännitteinen ja vaikeasti ennakoitava. Selonteon mukaan "Yhteiskuntaamme kohdistuva vahingollinen vaikuttaminen on lisääntynyt" ja "Sotilaalliseen voimankäyttöön Suomea vastaan tai sillä uhkaamiseen on --- varauduttava". Aseistakieltäytyjäliitto toteaa, että sotilaallinen varustautuminen johtaa huomattavasti todennäköisemmin jännityksen lisääntymiseen kuin sen vähenemiseen.

Selonteossa ei sen sijaan esiinny kertaakaan käsitettä "ihmisoikeudet". Tätä voi pitää yllättävänä, sillä edellisenä vuonna hyväksytyssä valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa todetaan, että: "Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on ihmisoikeusperustaista, mikä tarkoittaa ihmisoikeusvaikutusten arviointia kaikessa ulko- ja turvallisuuspoliittisessa toiminnassa." Puolustuspolitiikka katsotaan yleensä erääksi ulko- ja turvallisuuspolitiikan alaksi.

Asevelvollisuuden kehittäminen ja ihmisoikeudet

Asevelvollisuuden kehittämisestä valtioneuvoston puolustusselonteko toteaa, että: "Vuonna 2020 asetettu parlamentaarinen komitea määrittää tavoitteet asevelvollisuuden vahvistamiseksi ja kehittämiseksi." Puolustusselonteko viittaa myös komitealle asetettuihin tavoitteisiin, kuten kansalaisten yhdenvertaisuuden vahvistamiseen.

Myös YK:n ihmisoikeuskomitea huomioi 1.4.2021 antamissaan johtopäätöksissä kansalais- ja poliittisten oikeuksien sopimuksen toteutumisesta Suomessa useita ihmisoikeusongelmia asevelvollisuusjärjestelmässämme. Monet ihmisoikeusongelmat liittyvät yhdenvertaisuuteen eri ihmisryhmien välillä.

Ihmisoikeuskomitea muun muassa ilmaisi huolensa siviilipalveluksen pitkästä kestosta ja kehotti Suomea huolehtimaan, että sivarin kesto ei ole rangaistuksenluonteinen verrattuna varussotilaspalveluksen suorittaviin. Lisäksi komitea kertoi olevansa huolissaan siitä, että Suomi vastoin komitean aiempaa kehotusta lakkautti Jehovan todistajien vapauttamismenettelyn sen laajentamisen sijasta. Se vaatii Suomea lopettamaan syyteprosessit asepalveluksesta kieltäytyviä vastaan ja vapauttamaan kaikki tähän liittyen vangitut. Lisäksi komitea huomioi, että Suomessa tiedonsaanti

aseistakieltäytymisoikeudesta ja asepalveluksen suorittamisen vaihtoehdoista on liian vähäistä, ja vaati Suomea tehostamaan näistä tiedottamista.

Aseistakieltäytyjäliiton näkemyksen mukaan on myös selvää, ettei nykyinen, vain miehiä koskeva asevelvollisuus kohtele eri sukupuolia yhdenvertaisesti. Liitto huomauttaa, ettei sukupuolten yhdenvertaisuutta ole mielekästä pyrkiä vahvistamaan ainakaan asevelvollisuuden laajentamisen kautta. Uudessa valtioneuvoston puolustusselonteossa Puolustusvoimien sodanajan vahvuudeksi määritellään edellisen, vuonna 2017 julkaistun puolustusselonteon tavoin 280 000 henkilöä. Reservin koko on kuitenkin tähän verrattuna yli kolminkertainen, kaikkiaan 870 000 henkilöä. Jo nykyinen asevelvollisuusmalli johtaa siis huomattavaan varussotilaiden liikakoulutukseen.

Aseistakieltäytyjäliitto ehdottaakin, että asevelvollisuutta jatkossa kehitettäessä kansalaisten yhdenvertaisuutta vahvistetaan toteuttamalla edellä luetellut YK:n ihmisoikeuskomitean toimenpide-ehdotukset Suomen ihmisoikeustilanteen parantamiseksi. Sotilaiden liikakoulutukseen taas voidaan vastata siirtymällä esimerkiksi kohti kaikille sukupuolesta riippumatta vapaaehtoista asevelvollisuusmallia.

Siviilipalveluksen ja kutsuntojen kehittämistä koskevaa osaa parlamentaarisen komitean työssä on käsitelty tarkemmin kahdessa seuraavassa luvussa.

Siviilipalvelus ja kokonaisturvallisuus

Valtioneuvoston puolustusselonteko käsittelee siviilipalvelusta yhden lauseen verran. Asiakirjan sivulla 37 todetaan asevelvollisuuden kehittämistä ja maanpuolustusvelvollisuuden täyttämistä selvittävän parlamentaarisen komitean toimintaa käsittelevässä kappaleessa: “Kokonaisturvallisuuden näkökulmasta on hyödyllistä, että myös siviilipalvelusjärjestelmää kehitetään samanaikaisesti yhteiskunnan häiriötilanteiden ja poikkeusolojen tarpeiden mukaisesti.”

Aseistakieltäytyjäliitto kuitenkin haluaa huomauttaa, että siviilipalveluksen muuttamista paremmin kokonaisturvallisuuden tarpeisiin vastaavaksi on selvitetty useasti viime vuosien aikana, eikä merkittävää tarvetta tälle ole kertaakaan löytynyt. Selvitystyötä on tehty siviilipalveluslakia uudistettaessa 2006-2007, Siviilipalvelus 2020 -mietinnön yhteydessä 2010-2011 ja siviilipalveluslain muutostarpeita selvittävän työryhmän työssä vuosina 2017-2018. Viimeksi mainittu työryhmä totesi johtopäätöksessään asiasta seuraavasti:

"Siviilipalvelusvelvolliset voivat siviilipalveluslain mukaan jo nykyisin suorittaa työpalvelun kokonaisturvallisuutta hyödyttävissä tehtävissä. Työryhmä katsoo, että siviilipalvelusvelvollisia koskevat erilliset virka-apusäännökset eivät myöskään ole

tarkoituksenmukaisia. Siviilipalveluslaki vaikuttaa mahdollistavan palveluspaikan lyhytaikaisen siirron, jos viranomaisissa ilmenee tälle tarpeita."

Kyseinen työryhmä teki lisäksi lausuntopyynnön eri hallinnonaloille liittyen tarpeeseen käyttää siviilipalvelusvelvollisia poikkeusolojen tehtävissä. Osa hallinnonaloista näki tarpeelliseksi sen, että siviilipalveluslaissa säädetään mahdollisuudesta käyttää siviilipalvelusvelvollisia poikkeusolojen aikaisissa tehtävissä. Lausunnon perusteella kyseinen tarve kohdistui kuitenkin erittäin pieneen joukkoon siviilivarantoa, jolta myös pääasiassa vaaditaan pitkälle erikoistuneita taitoja. Lisäksi kaavaillut tehtävät olivat yleisesti varsin epämääräisiä ja monissa tapauksissa sellaisia jotka voidaan täyttää VAP-henkilövarauksilla.

Myös työpalvelun ohella siviilipalvelukseen sisältyvään vajaan kuukauden mittaiseen koulutusjaksoon sisältyy jo nyt erilaista kokonaisturvallisuuden kannalta hyödyllistä oppisisältöä. Oppikokonaisuudet keskittyvät mm. turvallisuuteen ja väestönsuojeluun, ympäristönsuojeluun, ympäristöturvallisuuteen, alkusammutukseen, kulttuuriomaisuuden suojeluun, poliittiseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan, kestävään kehitykseen ja ihmisoikeuksiin, aseellisiin konflikteihin ja konfliktien ratkaisemiseen, väkivaltatietouteen, yhteiskunnan ja yhteisöjen varautumiseen sekä yksilön varautumiseen. Aiheeseen perehtynyt Siviilipalvelus 2020 -työryhmä katsoi vuoden 2011 mietinnössään, että koulutusjakson turvallisuuskoulutus tulisi kohdentaa normaaliolojen riskeihin ja vahvistamaan arjen turvallisuutta.

Aseistakieltäytyjäliitto näkee, että kansalaiset tukevat kriisinkestävyyttä parhaiten toimiessaan aloilla, joihin he ovat kouluttautuneet ja joiden ammattilaisia he ovat. Poikkeusolotehtäviä ei pidä määrätä kenellekään itsetarkoituksena, vaan vain mikäli se on yhteiskunnan toiminnan kannalta välttämätöntä. Tähän tarkoitukseen on olemassa valmiuslain työvelvollisuus ja VAP-varausjärjestelmät. Uusien kriisinajan tehtävien luonnostelun sijaan siviilipalveluslakiin sisältyvistä kriisiajan tehtävistä voitaisiin luopua kokonaan Siviilipalvelus 2020 -mietinnön ehdotuksen mukaisesti.

Nuoriso ja kutsunnat

Puolustusselonteon sivulla 38 todetaan: “Asevelvollisuutta selvittävä parlamentaarinen komitea selvittää yleisen koulutusjärjestelmän mahdollisuuksia edistää nuorten tietämystä kokonaisturvallisuuteen, maanpuolustusvelvollisuuteen ja yleiseen asevelvollisuuteen liittyvissä asioissa. Puolustusvoimat kehittää nuorille kohdennettua tiedonjakoa osana kutsuntojen uudistamista. Asevelvollisuuskomitea selvittää lisäksi mahdollisuuksia ulottaa kutsunnat koskemaan koko ikäluokkaa, myös naisia.”

Aseistakieltäytyjäliitto toteaa, että kutsunnoissa, niitä ennen ja niiden jälkeen nuorille kohdennettua tiedonjakoa Suomen asevelvollisuusjärjestelmästä olisi todellakin syytä kehittää. Tätä perustelee myös yllä esitelty ja YK:n ihmisoikeuskomitean esiin tuoma

huoli liian vähäisestä tiedotuksesta liittyen aseistakieltäytymisoikeuteen ja asepalveluksen suorittamisen vaihtoehtoihin.

Sen sijaan sotilaalliseen maanpuolustukseen liittyvän tiedotuksen ulottaminen koulujärjestelmään on mahdollisesti ainakin perus- ja toisen asteen koulutuksen osalta jännitteisessä YK:n lasten oikeuksien yleissopimuksen ja Suomen oman lainsäädännön kanssa, joiden tavoitteena on suojella lapsia ja nuoria alaikäisenä tapahtuvalta värväämiseltä. Mikäli johonkin osaan koulutusjärjestelmästä lisätään tiedotusta asevelvollisuudesta, on tärkeää että myös omantunnon-, uskonnon ja mielipiteen vapauteen perustuva aseistakieltäytymisoikeus ja mahdollisuudet sen käytännön toteuttamiseen tuodaan esiin osana opetusta.

Kutsunnoista Aseistakieltäytyjäliitto huomauttaa, ettei tarvetta ulottaa pakolliset kutsunnat koskemaan koko ikäluokkaa ole osoitettu. Sotilaallisen maanpuolustuksen näkökulmasta palvelukseen otettavien määrän kasvattamiselle ei ole tarvetta, vaikka puolustusselonteko asettaakin tavoitteeksi naisten vapaaehtoisen asepalveluksen suorittajien määrän kasvattamisen. Koko ikäluokan kutsunnoille ei myöskään ole sosiaalisia tai terveydellisiä perusteita tilanteessa, jossa oppivelvollisuutta on jatkettu 18:aan ikävuoteen asti, ja koko ikäluokka on näin ollen tuohon ikään opiskelijaterveydenhuollon ja opintojen ohjauksen piirissä. Mikäli koko ikäluokan kutsunnat kuitenkin halutaan rakentaa, mallia tähän voi hakea esimerkiksi Ruotsista ja Norjasta joissa kutsuntojen ensimmäinen vaihe on kotona vastattava kysely, jonka perusteella soveltuvat henkilöt valikoidaan paikan päälle itse kutsuntatilaisuuteen.

Muuta

1) Selonteon mukaan sotilastarvikkeiden “vastuullinen vientivalvonta perustuu tarkkaan tapauskohtaiseen harkintaan”. Aseistakieltäytyjäliiton mielestä harkinnan perusteita tulisi avata yksityiskohtaisemmin, ja jatkossa Suomen tulisi pitää nykyistä selkeästi linjakkaammin kiinni sitoumuksestaan olla viemättä aseita ihmisoikeuksia polkeviin tai sotaakäyviin maihin.
2) Selonteko toteaa autonomisista asejärjesetelmistä: “Autonomiset ja osittain autonomiset järjestelmät sotilaallisen suorituskyvyn osana lisääntyvät, mikä korostaa ihmisen ja koneen välistä yhteistoimintaa. Uuden teknologian mahdollisuudet on kyettävä hyödyntämään, mutta samalla on otettava huomioon niihin liittyvät eettiset haasteet ja juridiset rajoitteet, ja voitava vastata niiden mukanaan tuomiin uhkiin.” Aseistakieltäytyjäliiton näkemyksen mukaan Suomen tulee toimia aktiivisesti autonomiset asejärjestelmät kieltävän kansainvälisen sopimuksen aikaansaamiseksi.
3) Puolustusselonteossa käsitellään kriisinhallintaa käytännössä vain sotilaallisen kriisinhallinnan näkökulmasta. Puolustusselonteko olisi ollut hyvä paikka vahvistaa ja tuoda ilmi kokonaisvaltaisuutta kriisinhallinnassa, kuten kriisinhallinnan

parlamentaarinen komitea esitti keväällä 2021 ja ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko 2020

4) Ilmastonmuutos on huomioitu selonteossa turvallisuuteen vaikuttavana tekijänä. Selonteon sivun 50 mukaan sitä seurataan ja siihen sopeutumistarpeet, sen sijaan että aktiivisesti torjuttaisiin ilmastonmuutosta.